

İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE BİR DENEME ÖRNEĞİ THOMAS MORE VE "UTOPIA"*

Dr. Erdem Aydın**

Thomas More (1478-1535) Utopia adlı eseri yayınladığında (1516) tıbbın bilimsel yöntem kazanmasına, insan sağlığının çok yönlü tanımına ve insan sağlığının toplumsal bir "hak" olarak kabul görmesine daha bir kaç yüzyıldan fazla süre vardır.

More 1478 yılında Londra'da doğar. Öğrenimini hukuk üzerine yapar, 23 yaşında baroya girer. Kral sekizinci Henry tarafından çok sevilen More onu danışmanlığına getirir. More devlet görevinde bakanlığa kadar yükselir. Ancak, kralın çıkardığı bir yasayı benimsemediği için ölüme mahkum edilir. İdealist bir kişiliği olan More'i verdiği karardan döndürmek için çalışılmasına rağmen O bu karardan vazgeçmez, 1535 yılında idam edilir.

Thomas More Utopia adlı eseri ile, toplumun nasıl düzenlenmesi gerektiğine ilişkin önerilerin, ütöpik örneklerle anlatıldığı eserler zincirine öncülük etmiştir. Ancak bilinmektedir ki bu tür çalışmaların ilki bundan ikibin yıl öncesinde Yunan düşünürü Platon'un (M.Ö. 427-347) "Devlet" adlı eseridir. Bazı araştırmacılara göre de Thomas More kendi eserini hazırlarken bu eserden de yararlanmıştı. Ayrıca onun denizci Amerigo Vespucci'nin Kanarya Adaları'nda gördüğü yerlilerin, kolektif yaşam biçimini anlattığı mektuptan da yararlandığı öne sürülmektedir (1).

More Yunan düşünce sisteminin yeniden uyanığı Rönesans çağında yaşamıştır. Bu dönemde hümanizm gelişirken, insanın araç olmaktan çıkıp, amaç olma süreci başlamıştır. Ayrıca bu dönemde More'in ülkesi İngiltere adası toplumsal bir kargaşa içindedir. Savaşlar üretimi düşürmüş, açlık ve hır-

sızlık en uç safhaya varmıştır. Bu bağlamda More'in eseri toplumsal bir arayışın ürünü olarak değerlendirilmektedir (1,3).

Eser iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde yazar İngiltere'nin o zamanki toplumsal durumunu eleştirir (Gökberk). İkinci bölümde ise usunda kurduğu "ideal ülke"yi dialog yöntemiyle tanıtmaya çalışır. Eserin sonunda yazar, sözünü ettiği ülkenin gerçekleşmeyeceğini; bunun da bilincinde olduğunu, anlattıklarının ancak bir dilek olabileceğini vurgular.

Eserde, "sosyal adalet ilkesine uygun biçimde düzenlenmiş, toplumsal bir düzen" işlenmektedir. Yazar bu toplumsal yapıya; akılcılıkla uyulduğu takdirde, söz konusu "ideal ülkenin" gerçekleştirileceğini varsayar. Akılcı ölçütlerle kurulmuş ülkede, öngörülen yapılanma sonucu, birtakım insanı "değer"lere de ulaşabilecektir.

Ancak konuya girmeden önce bir saptamada bulunmak yararlı olacaktır. Eser üzerine şöyle bir soru akla gelebilir: Madem ki bir düşünülmesi anlatılıyor, öyleyse herşey hayalidir, dolayısıyla tüm anlatılanlar gibi sağlık konusundakiler de hayali ya da kurumsal şeylerdir. Ancak eser incelendiğinde bunun böyle olmadığı anlaşılır. Yazar bir ütopya tasarlamış olmasına karşın, bu tasarım içinde yer alan açıklamalar; gelişi güzel, uydurulmuş, fantazik şeyler değildir. Eserde sözü edilen her türlü konu az ya da çok temellendirilmiş, neden-sonuç ilişkisi üzerine kurulu, belli bir mantık zinciri ile açıklanabilen karakterdedir. Bu tutarlılık zinciri Utopia adasının coğrafi özelliklerine, ölçümlerine, şehircilik anlayışına, nüfusuna kadar birçok nesnel verilere kadar uzanır. İşte bu nedenledir ki yazarın diğer konularda olduğu gibi sağlık konusundaki savlarını da ciddiye almak gereklidir.

Eserde sağlık ile ilgili görüşler ayrı bir başlık altında toplanmamıştır ve her iki bölümde dağınık bir

(*) Bu çalışma Thomas More'in "Utopia" adlı eserinin Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan ve Vedat Günyol tarafından Türkçe çevirisi üzerinden yapılmıştır. Cem Yayınevi, 1992.

(**) Ankara Tıp Fakültesi Tıbbi Etik A.B.D. Araştırma Görevlisi

şekilde yer almaktadır. Dolayısıyla yazarın aktarmak istediği toplumsal ve ekonomik önermeler ile insan sağlığı arasında dinamik bir ilişki kurulmaktadır.

Thomas More Utopia isimli eserinde, düşlediği ideal ülkenin yapı ve işleyişini anlatırken, ısrarla vurguladığı şey; bu ülkede herşeyin kusursuz, eksiksiz, mükemmel olduğudur. Öyleyse biz de bir okuyucu olarak daha baştan bu ülkede sağlık hizmetlerinin mükemmel olduğunu tasarlayabiliriz.

Toplumsal bakış açısıyla kaleme alınmış eserde sağlık konuları işlenirken doğal klinik tıbbını ilgilendiren konu hemen hemen yok gibidir. Eserde yalnızca veba ve sıtma gibi tıbbi terimlerin birkaç kez kullanıldığını görürüz. Tarihte veba salgınlığının toplum hayatı üzerine yaptığı yıkım bilinmektedir. Yazar bu yıkımların etkisinden kurtulamamış olacak ki: ileride de görüleceği gibi, istenildiğinde toplumların hekime ihtiyacının olmayacağını savunmasına karşın, kurduğu Utopia ülkesinin veba salgınlıklarından kurtulmuş olabileceğini düşleyemez. Onun düş ülkesi de tam iki kez veba salgınına uğramıştır (S:65). Öte yandan eserde veba ve sıtma terimleri sağlık konusu farklı amaçla kullanılmaktadır. Bu hastalıkların toplum üzerindeki korkutucu etkilerinden yararlanılarak, yazarın başka konularda anlatmak istedikleri, bu hastalık adları ile vurgulanır; anlam kuvvetlendirilir. Yazarın yer yer bu tür anlatım biçimine başvurması, tarihte söz konusu salgın hastalıkların gerçekten toplumlar üzerinde ne kadar etki bıraktığını bize bir kez daha hatırlatmaktadır (S: 23, 44, 83).

Yazarın sağlık konusuyla ilişkin düşüncelerini üç başlık altında inceleyebiliriz. Bu başlıklar sağlık felsefesi, halk sağlığı ve tıbbi etikdir.

SAĞLIK FELSEFESİ

Thomas More'nin sağlık felsefesini incelerken onu tipik Rönesans aydını kimliğinde görmekteyiz. Bu dönemin özelliği olan Antik Yunan düşünce ve kültürünü arayış eğilimi yazarımızda da kendini göstermektedir. Bu bağlamda Ortaçağ'ın ertesini bu dönemde laik sağlık anlayışı tekrar gündeme gelmektedir. Dolayısıyla sağlık felsefesi içerik olarak Hipokratik Tıp anlayışının uzantısıdır. More okunması gerekli eserler olarak zaten; hemen hemen yalnızca Klasik Yunan düşüncesinin ürünlerini kabul eder. Sağlık konusunda da Hipokrat ve Galen'in eserlerini tanır (S:90).

"Yazarın sağlık felsefesi nedir" sorusu nasıl cevaplandırılabilir? Eser metinlerinden bize yansıdığı biçimiyle bunu kolayca bulup ortaya çıkarmak bir hayli güçtür. Onun sağlık felsefesi; eserde, insan zevklerinin işlendiği bölümde, "gerçek zevk"ler üze-

rine anlatılanların arasında yer alır. Öyleyse "gerçek zevkler" nelerdir?

Bu zevkler bedensel ve ruhsal olmak üzere iki kümeye ayrılır. Bedensel zevkler yazarca verilen öneminden olsa gerek; kitapta ruhsal zevklere oranla daha ağırlıklı bir biçimde işlenmektedir. Bedensel zevkler de iki türdür: Birincisi bildiğimiz olağan bedensel işlevler, ikincisi bedensel denge halidir (S:85-87).

Günümüzde "Fizyolojik Fonksiyonlar" olarak tanımlanan bedensel işlevler bildiğimiz gibi, canlılığa özgü doğal ihtiyaçlardır. Yazarımıza göre bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik bedensel işlevler, insan duyularını uyurup, çoşturarak insanda büyük bir zevk durumu yaratır. Bedendeki olumsuz durumları da gideren bu işlevler aracılığıyla gelişen zevkler, insan duyuları üzerinde etkilerini çok hızlı ve belirgin biçimde gösterirler. Barsak salgıları, kaşıntının giderilmesi, cinsel boşalmalar, yeme, içme gibi fizyolojik işlevlerin hep insanda zevk uyandıran sonuçları vardır. İşte, yazarca ileri sürülen bedensel gerçek zevklerden bir grubu budur.

İkinci tür bedensel zevkler ise insan bedeninin sürekli bir denge halinde olmasından kaynaklanır. Günümüzde "Homeostasis" ya da "Fizyolojik Denge" dediğimiz durum; yazara göre insanda olabilecek "gerçek zevklerden" biridir. Denge durumunda olmak demek; ağrısız, sızsız durumda olmak demektir ve bu durum da bir insan için gerçek bir zevktir. Ve dahası, sağlık denen şey de söz konusu durumun kendisidir. Demek oluyor ki acı, sıızı gibi insanı üzen, yıpratıcı şeylerin olmaması bedensel denge halidir ve bu da sağlıklı olmak demektir. Nasıl ki ateş ve sıcaklık birbirini doğursa bile onları aynı şeymiş gibikabul edebiliriz; benzer şekilde de acı ile hastalığı, zevk ile sağlığı da aynı şeyler olarak görebiliriz. İşte bu nedenledir ki "Utopia"lılar sağlığı baş keyif saymaktadırlar".

Öte yandan sağlıklı ya da bedensel denge halinde olmak ile insan duyularını uyaran, çoşturan bedensel işlevlerin yerine getirilmesi arasında zevk açısından bir üstünlük var mıdır? Yazara göre sağlıklı olmak insana daha büyük zevk verir ve daha üstün olması gerekir. Acı içinde kıvrılmak bir insan için istenecek bir durum değildir. Herşeyden önce sağlığımızı istemeliyiz. Oysa bedensel ihtiyaçların giderilmesine yönelik zevkler sağlığın kendisi değildir. Onlar sağlığı koruyan şeylerdir. Sağlığı koruduğu, hastalığa karşı koyduğu için insanlara hoş gelmektedir. Bilinmelidir ki "sağlık gerçek mutluluğun temelidir". Sağlıksız "insan hayatının hiçbir tadı ve hoşluğu kalmaz" ve "hiçbir keyfe varılmaz". "Sağlığı olmayan beden bir ölü duyarsızlığı içindedir".

Günümüzden bakıldığında yazarın sağlık felsefesine ışık tutan görüş ve düşünceleri karışık ve çelişkili görünmekte; ayrıca yazarı kısır döngüye sürüklemektedir. Artık, biliyoruz ki kitapta söz konusu edilen bir takım fizyolojik işlevler, fizyolojik denge durumunun bir parçasıdır. Yani yazarın ayrı ayrı yorumladığı şeyler bütünün bir parçası olarak bir ve aynı şeylerdir. Kuşkusuz bu karışıklığın nedeni, yazarın hekim ya da bilim adamı olmamasından çok; eserin kaleme alındığı yıllarda bilimsel bilgilerin henüz yeterince gelişmemiş olmasında aranmalıdır.

Hıristiyan kilisesinin dinsel savlarla yönlendirdiği ortaçağdan sonra Rönesansla başlayan aydınlanma ve gelişmeğe başlayan bilimsel yöntem ve teknik bilindiği gibi, önceleri din çevrelerini fazla rahatsız etmemişti. Çünkü ortaya konan bazı gerçekler tanrısal mucizelerin keşfi olarak yorumlanmaktaydı. Böylece tanrıya ve dine olan bağlılığın güç kazanaacağı düşüncesi hakim olmuştu. İşte bu çelişik durumun bir örneğini de bu eserde sağlık alanında görüyoruz (2).

Herşeyin yolunda gittiği, insan hayatına büyük değer verildiği bu ülkede yazara göre hekime çok az gereksinim vardır. Hekimlere gereksinim çok az olmasına karşın yine de Utopia ülkesinde hekimler çok sevilir. Utopialılar'a göre hekimlik uğraşı doğa felsefesinin en yararlı ve en soylu alanlarından biridir. Çünkü hekimler tanrının yarattığı evren mucizesinin sırlarını çözerler. "Hayatın sırlarını çözmeğe çalışan hekim büyük zevklere ermekle kalmaz, hayat mucizesini yaratan yüce ustanın da gözüne girer". Çünkü tanrı yarattığı eserinin sırlarını bulmağa çalışanları çok sever. (S:90-91) Yazar şöyle demektedir: "Evreni incelemek ve tabiat harikalarını övmek, onlara (Utopyalılar'a, E.A.) göre Tanrıya hoş gelen ve yaraşan bir tapınmadır" (S:116).

HALK SAĞLIĞI

Halk sağlığı 19. yüzyılda gelişmeğe başlayan bir kavramdır. Tarihsel olarak sağlık kaygısı taşıyan topluma yönelik bir takım çalışmalar bilinse bile kavramın kurumsallaşması günümüze bir hayli yakındır. Kavram bir çok terimlerle dile getirilebilmesine rağmen günümüzde Temel Sağlık Hizmetleri başlığı altında bireyin güvenlik, eğitim gibi hizmetlerle birlikte tedaviden korumağa kadar uzanan bir yelpaze içinde sağlık hizmetlerinden de yararlanabilmesi olgusudur.

Yukarıda söz ettiğimiz şekilde Utopia ülkesinde hekimlik mesleğinin çok az işe yaradığını söyleyen yazar bu görüşünü nasıl desteklemektedir? Onca

bilimsel buluşlardan sonra günümüzde bile, ileri sürülmesi son derece güç bu savı neye dayanarak ileri sürmektedir. Üstelik yine görüldüğü gibi insan fizyolojisi üzerine olan düşünceleri son derece yetersiz ve karışıktır. Ancak bizim söz konusu ettiğimiz bilimsel kaygılar, gerçekte yazarı pek ilgilendirmemektedir. O; bilimsel, teknik bir çözümlemenin peşinde değildir. Onun sorunsalı tüm öteki alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da, sorunların toplumsal düzenlemeler yoluyla nasıl çözüme ulaştırılabileceğidir. Tüm eser boyunca göstermeğe çalıştığı şey budur. Ona göre toplumsal yapının, istenilen nitelik ve şekilde kurulması durumunda sağlık sorunlarına da dolaysız olarak çözüm getirilmiş olunacaktır. İşte o zaman Utopia'da olduğu gibi doğal olarak "Hekimlik (mesleğinin) pek az işe yaradığı" görülecektir. Bizden göreceğiz ki, yazarın önerdiği toplumsal yöntemlerle sağlanacak çözüm biçimi ise tipik koruyucu sağlık hizmetleridir.

Akılcı çözümlemelerle mutluluğa ulaşan Utopia halkı yine akılcı çözümlemelerle sağlık sorunlarına da çözüm getirmektedir. Sağlık konusunda ne yapılmalıdır? Birincil olarak bu konuda yapılması gerekli olan şey **hastalıktan korunmaktır**. More aynen şöyle demektedir: "Akıllı adamın (insanın) yapacağı şey, hastalığı önlemektir, hasta olduktan sonra ilaç derdine düşmek değil. Acıyı dindirmekten çok, önlemeğe çalışmalı" yız(87). Öyleyse hastalanmamanın yollarını nasıl arayacağız? Utopia ülkesinde bu, çok basit önlemlerle yapılmaktadır: Örneğin şehrin pazarına getirilecek "her çeşit sebze, meyve, ekmek, (..) balık ve her türlü et"; "çarşıya getirilmeden önce, şehrin dışındaki akarsularda, bunların bütün kırı pisliği (giderilinceye kadar, E.A) iyice yıkanıp" sağlığa uygun duruma getirilmektedir. Ya da "kokusu ile havayı bozup salgın hastalıklara yol açmasın diye, kirli, pis ya da tiksindirici herhangi bir şeyin şehre girmesine de izin" verilmemektedir. Anlaşıyor ki, yukarıdaki metinlerde de geçtiği gibi düş ülkesinin en önemli sağlık kaygılarından biri salgın hastalıklardır ve ütöpik bir ülkede bile bu tür sağlık sorunlarının kökten yokluğu düşünememektedir. Ancak her şeye karşın yine de getirilecek bazı önlemler ile bunlardan uzak kalabilmek olasıdır (S:66).

Eserde halk sağlığı kavramının günümüzde olduğu kadar geniş bir çerçevede işlendiği pek söylenemez. Yine de yalnızca bulaşıcı ve salgın hastalıklarla sınırlı da değildir. Bu konuda bir başka örnek de verilebilir: Yazara göre toplumda insanların bulunabileceği iki tür durum vardır ki; toplum, bu bireylerin yaşamlarını sağlamak zorundadır. Bunlar "hastalar ve yaşlılardır". Her iki grup da kendi başlarına yaşamlarını sağlayamayacakları için top-

lum onların bakımlarını üstlenmelidir(S:31). Gerçekte yazara göre yaşlılık ve hastalık ayrı ayrı şeyler değildir. Yaşlılık da bir çeşit hastalıktır. Hastalara gösterilen ihtimam yaşlılara da gösterilmelidir (S:94).

TIBBİ ETİK

İnsan Hakları Evrensel bildirisinde yer alan insan sağlığına ilişkin **gereklerin** toplumdan karşılanması ve bunun toplumsal bir hak olarak görülmesi günümüzde genel olarak kabul edilen bir görüştür. Ancak günümüzde bunun tamamıyla hayata geçirilebildiği pek söylenemez. Diğer yandan Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımı bedensel - ruhsal - toplumsal yönlerden bireyin iyi durumda bulunması şeklindedir. Öyleyse etik bir değer olarak insan sağlığı tıp alanı dışında toplumsal-ekonomik alanların da konusudur. İşte Thomas More bu eserinde sağlık ile toplumsal ve ekonomik alanlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi göstermeğe çalışır. Bu ilişkiye verilecek önem ve değer, kuşkusuz etik değerlerin niteliğiyle ilgilidir.

Bu bağlamda yazar eserin bir bölümünde hırsızlığın toplumsal ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığını göstermeğe çalışır. Söz konusu nedenler kişileri yoksullaştırmakta ve kimi zaman da bu kişilerin hırsızlığa dönüşme süreci başlamaktadır. İşte yazara göre böyle bir toplumsal - ekonomik duruma insan sağlığı da etken olarak katılmaktadır. Sağlık sorunları çözülmediği takdirde insanlar toplumsal ve ekonomik kayıplara uğramakta; toplumsal - ekonomik kayıplara uğrayanlar da sağlıklarını kaybedebilmektedir. Sağlık üzerinden işleyerek gelişen toplumsal - ekonomik olgular neler olabilir? Örneğin savaşlarda yaralananlar, sakat kalanlar çalışamaz duruma gelerek, yoksullaşmaktadır. Başkalarının yanında çalışanlar da sağlıklarının bozulmaları halinde işlerini kaybetmektedir. "Uşaklar hastalanır" ise kolayca "kapı dışarı" edilmektedirler. İşsiz kalan uşaklar yeni bir iş ararken hastalanmakta sağlıklarını yitirmektedirler (S:18-19).

Oysa Utopia ülkesinde durum hiç de öyle değildir. Burada hastalar toplumsal hiyerarşide en ön sırada yer alır. Onların beslenmesinden psikolojik durumlarına kadar herşey kendilerinden başka toplumun diğer bireylerinin de sorunudur. Hastaların kalacağı hastaneler ülkenin neredeyse en güzel yerleridir. Hastaların rahat etmesi için herşey düşünülmüştür. Ülke yönetimi sağlık planlamasına öyle önem vermiştir ki hastanelerde en küçük sıkışıklık ve olumsuz duruma rastlanmaz (S:67).

Sağlık politikasıyla ilişkin etik değerler böyle iken, ülkede ayrıca çağdaş tıbbi etik sorunlardan iki tanesinin var olduğunu da izleriz. Bunlar bildiğimiz tanımlarıyla adlandırılmasalar da günümüzdekilere

benzer konulardır: Bunlardan ilki **zorunlu tıbbi bakım**, ikincisi **eutanasi**'dir.

Eserde zorunlu sağlık uygulaması olarak, bireylerin istemleri dışı hastaneye yatırılması olgusu yer alır. İyi olan herşeye toplumsal bütünlük içinde ulaşabileceği önyargısı ile kurulmuş bir ülkenin bireyleri hastalandıklarında nasıl davranmalıdır? Örneğin bulaşıcı bir hastalığa yakanlanmış bir kişi ne yapmalıdır? Öte yandan toplumsal yararın temel etik ilke olduğu ülkede, bireylerin bunu yerine getirirken etkili olan dürtü ne dış baskı ne de öznel görev duygusudur. Bireyin göstereceği tutum ve davranışın toplum yararına gelişebilmesi ancak "akılcı" bir tutumla gerçekleşebilir. Yani toplumsal olanaklar karşısında yapılacak akılcı bir seçim, doğal olarak toplumun yararına örtüşecektir. Sonuç olarak hasta bir kişinin akılcı davranışı toplum için gerekli olan, ondan beklenen bir davranıştır. Bu anlamda, eğer kişi bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış ise kendi isteğiyle yerinde bir davranış gösterip, hastalara ayrılmış ayrı bir yerde yatacağıdır. Ancak hastalığı ne olursa olsun hiç kimse zorla hastaneye yatırılmaz ve bu amaçla baskı yapılamaz. Ülkenin var olan sağlık olanakları göz önüne alındığında toplumun yararına olacak olan, zaten hastanın kendisine de en yararlı olacak durumdur. Bunun ayırımında olan bir hasta doğru olanı yapacak; hastaneye yatacağıdır. Ülkede "İnsan sağlığı için gereken herşeyin bulunduğu çok iyi düzenlenmiş hastaneler" vardır. Üstelik "Bu hastanelerde, en usta hekimler" çalışmaktadır ve bu usta hekimler "yurttaşlara o kadar iyi bakarlardı ki". Öyleyse bir hasta "orada yatmak varken" niçin evinde yatsın? Gerçekten de bu ülkede böylesine akıl dışı davranışı gösterecek bir kimse de görülmez (S:67).

Utopia ülkesinin "değerlerine" göre hastalanmış bir birey toplumsal hiyerarşide ön sıraya geçer. Hastanın bakımı ve beslenmesi öncelik kazanır (67). Toplumun tüm bireyleri büyük sevgi duyguları ile hasta için ellerinden gelen herşeyi yaparlar. Hastalara büyük saygı gösterirler. Onlardan hiçbir yiyecek, içecek, ilaç esirgenmez. Çaresiz hastalıklara tutulanları bile bir an için olsun yalnız bırakmazlar. Böyle durumda olanlara büyük dostluk gösterirler. Onlarla oturur konuşurlar; dertlerini paylaşır morallerini düzeltmeğe çalışırlar (S: 93-94).

Öte yandan hastaya karşı toplumun bu tek yanlı gösterdiği merhamet ilgi ve ayrıcalıklar karşısında hastanın hiçbir sorumluluğu yok mudur? Toplumsal yararın ön planda tutulduğu bir yerde bu soruya "vardır" yanıtını vermenin pek yanlış olmayacağı önceden kestirilebilir. Gerçekten de bu ülkede yeri geldiğinde hastanın da toplumun öteki bireylerine karşı

belli bir yükümlülüğü vardır. Örneğin sürekli el üstünde tutulan bir hastanın hastalığı iyileşmeyecek ve üstelik de hastaya "acı ve sıkıntı" veren türden ise ne yapılmalıdır ve hasta da ne yapmalıdır? Yaşamı bir işkenceye dönüşen hasta hem bu ızdıraba katlanmalı hem de başkalarına yük olarak; elinden bir iş gelmeden, üretimde bulunmadan yaşamağa devam etmeli midir? Düş ülkesinin değerlerine göre böyle bir durumda hastanın koşulsuz biçimde sonuna kadar "canlı bir ölü" olarak yaşaması hem hasta için hem de toplum için çözüm yolu değildir. Bu çaresiz durum karşısında hastanın "ölüme" razı olması hem kendi hem de toplum için en akılcı yoldur. Böyle bir durumda verilecek en iyi kararın "ölüme razı" olmak olduğu hastaya hatırlatılmalıdır. Bundan dolayı hasta, gerçeği görmesi için çevresindekiler tarafından uyarılır. Bu konuda yapması gereken davranışın ne olduğu konusunda ona tavsiyelerde bulunulur, bu yönde cesaretlendirilir. Yaşamına son vermesi halinde kaybedeceği bir şeyi olmayan hasta artık ölüme rıza gösterebilmelidir.

Ancak çaresiz her hasta rastgele kendini ölüme mahkum edemez. Çünkü yaşamını yok etmeğe karar veren hasta ülkenin rahip ve yönetici kurulundan izin almak zorundadır. Bu izni almadan hiçbir kimse hayatına sor veremez. Verdiği takdirde gömülme ya da yakılma hakkını kaybeder. Cesedini de "pis bir bataklığa atıverirler".

Ölüme razı olan hasta bunu ya kendi başına yapar ya da başka birisinin bunu yapmasını ister. Seçim hakkı hastaya aittir. Yine ölüm yöntemini de hasta kendi seçer. Ya "aç kalarak" ölümü bekler ya da "uyuşturucu bir ilaçla uykuya dalıp, ölümün acısını duymadan "isteye isteye" hayatına son verir. Tüm bu olaylar rahip ve yönetici kurumun denetiminde olur. Hastanın kararının akılcı bir davranış

olarak değerlendirilmesinin yanısıra karar, aynı zamanda tanrının "iradesini ve isteğini" aktaran rahiplerin öğüdüne uyularak alınmış olduğundan böyle bir tutum "dini bütün ve erdemli" bir davranış örneğidir.

Son olarak belirtmelidir ki, herşeye karşın ölüm kararını vermek hastanın kendisine aittir. Utopia ülkesinde çaresiz durumda olan hiçbir hasta zorla öldürülmez. Yaşadığı sürece de büyük bir "özen ve sevgiyle" bakılır. Çünkü acılar içinde bir yaşamı kullenen bir insanın davranışı da son derece "şerefli" bir davranıştır.

SONUÇ

Thomas More'nin eseri içinde yer alan sağlıkla ilgili bölümlere ilişkin getirdiğimiz tesbitler ve kısa değerlendirmeler sonucu görüyoruz ki, bilimsel ve teknik bilginin evrimi dışında yazarın insan sağlığı üzerine düşünceleri son derece günceldir. Ancak eserden çıkarılması gereken sonuç bununla sınırlı kalmamalıdır. Eserden asıl çıkarılması gereken sonuç; sağlık kavramı ne olursa olsun, sağlık hizmetlerinin, yalnızca bilimsel, teknik, mesleki alanların konusu olmadığıdır. Sağlık üzerine tartışmalar toplumsal, felsefi, etik gibi değişik bağlamlarda yapılmalıdır; ve bu tartışmaların tarih boyunca da yapılageldiğini Thomas More, "Utopia" adlı eseriyle güzel bir biçimde göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Gökberk, Macit. Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, S: 213-215, İstanbul, 1980.
2. Hampson, Norman. Aydınlanma Çağı, Çev: Jale Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, S: 21-22, 1991.
3. Hançerlioğlu, Orhan. Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, S:212, İstanbul, 1983.